

NEPOZNATI HOSPITAL AUGUSTINACA PUSTINJAKA RIJEČKOG SV. JERONIMA. PRILOG POVIJESTI MEDICINE U RIJECI

THE UNKNOWN HOSPITAL OF THE AUGUSTINIAN HERMITS OF ST. JEROME IN RIJEKA. CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF MEDICINE IN RIJEKA

Marko Medved*

SAŽETAK

Riječku crkvu sv. Jeronima sa samostanom izgradili su augustinci pustinjaci svetog Augustina (*Ordo Eremitarum Sancti Augustini*). Iako je riječ o prvoj redovničkoj zajednici u gradu Rijeci, njihova prošlost nije do sada dovoljno istražena. Od 14. stoljeća do ukidanja samostana 1788. obilježili su grad i širu okolicu u vjerskom, kulturnom i ekonomskom pogledu. Na temelju sačuvanih izvora u Hrvatskoj i u inozemstvu autor donosi do sada nepoznate podatke o odnosu riječkih augustinaca i medicine. Pritom je najznačajniji podatak o uspostavi hospitala na riječkoj Andrejšćici u 15. stoljeću, za koji se do sada nije znalo. Iz augustinskih vrela 16. i 18. stoljeća autor iznosi i informacije o spominjanju raznih, za povijest medicine u Rijeci na koncu srednjeg i početkom novog vijeka, važnih pojmova i ustanova poput brijajača-ranarnika.

Ključne riječi: povijest medicine, 15. – 18. stoljeće; samostanska medicina; augustinci pustinjaci; crkva i samostan sv. Jeronima; Rijeka; Hrvatska

* Adresa za dopisivanje: Marko Medved, Teologija u Rijeci – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Omladinska 14 – HR 51000 Rijeka.
E-pošta: marko.medved.rijeka@gmail.com.

UMJESTO UVODA – AUGUSTINSKI SAMOSTAN SV. JERONIMA U RIJECI

Augustinci pustinjaci nastaju u 13. stoljeću, točnije 1244., kada je papa Inocent IV. ujedinio sve pustinjake u Toskani pod jedinstvenim pravilom i jednim generalnim priorom. Grupa pustinjaka na skupštini u Rimu priključuje se uniji 1256., a papa Aleksandar IV. iste godine bulom *Licet Ecclesiae catholicae* priznaje ujedinjenje. U 16. stoljeću augustinci će biti pribrojeni prosjačkim redovima.¹

Povijest augustinaca pustinjaka hrvatskoj je historiografiji vrlo malo poznata, iako su bili prisutni diljem Hrvatske.² *Ordo eremitarum sancti Augustini* prva je redovnička zajednica u Rijeci. Samostan sv. Jeronima u Rijeci osnovan je u 14. stoljeću, a njegovi počeci vezani su uz Devinsku gospodu (14. st.) i Walseeovce (15. st.). Riječki je samostan pripadao bavarskoj augustinskoj provinciji, točnije njezinu štajersko-koruškom distriktu koji se pod riječkim vodstvom osamostaljuje u drugoj polovici 16. stoljeća. Samostan je od konca 17. stoljeća pripojen austrijskoj provinciji, u čijem sastavu dočekuje jozefinizam, kada ga 1788. dokida Josip II.³

¹ Grossi, Vittorino; Marín, Luis; Ciolini, Gino, *Gli agostiniani. Radici, storia, prospettive*, Augustinus, Palermo, 1993., str. 187.

² Batelja, Juraj, *Zadarska trilogija. Augustinski tragovi u Zadru*, Zadarska nadbiskupija, Zadar, 2014.; Isti, *Baština svetoga Augustina u Istri*, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, Zagreb, 2007.; Dobronić, Lelja, Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, *Croatia Christiana Periodica*, sv. 11., 1987., str. 1–25.; Ista, Augustinci na otoku Hvaru, *Grada i prilozima za povijest Dalmacije*, sv. 12., 1996., str. 57–63.; Zaninović Rumora, Marija, Inventar samostana sv. Nikole u Hvaru, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 10, br. 1, 1997., str. 172–184.

³ O povijesti riječkoga augustinskog samostana vidi: Kobler, Giovanni, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, sv. I., Sab. Tipo-lit. Fiumano di E. Mohovich, Rijeka, 1896. [pretisak Edizioni Lint, Trst 1978.], str. 98–105; Torcoletti, Luigi Maria, *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume*, Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, Rijeka, 1944.; Herljević, Antun, Arhiv augustinskog samostana u Rijeci, *Jadranski zbornik*, sv. VII., 1969., str. 435–459.; Gigante, Silvino, *Gli Agostiniani del convento di S. Girolamo*, *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria*, sv. I., 1910., str. 16–96.; Depoli, Guido, Aggiunta all'inventario dell'archivio degli Agostiniani, *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria*, sv. II., 1912., str. 131–133.; Matejčić, Radmila, *Kako čitati grad. Rijeka jučer, danas*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1988., str. 45–49.; Batelja, Juraj, Augustinski samostan u Opatiji, u: Crnković, Goran (ur.), *Opatijske crkvene obljetnice*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji 17. i 18. studenoga 2006., Grad Opatija – Rezydencija DI u Opatiji – Župa sv. Jakova, Opatija, 2008., str. 31–43. U velikoj mjeri ovisan o riječkim redovnicima bio je i senjski samostan: Medved, Marko, Augustinci pustinjaci u Senju, *Senjski zbornik. Prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 41–42 (2015. – 2016.), str. 443–452. Zadnjih se godina registrira jačanje zanimanja historiografije prema prošlosti riječkog samostana: Kosanović, Ozren, Inventar pokretnih dobara augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci iz 1523. godine, *Problemi sjevernog Jadrana*, 2018., br. 17, str. 23–33.; Medved, Marko, Dva nepoznata inventara riječkoga augustinskog samostana iz 16. stoljeća isto, str. 9–20. Godine 2015. održan je simpozij *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci*, Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka, 22. – 24. listopada 2015. Do sada nije objavljen zbornik radova, ali postoji Knjiga sažetaka.

KRŠĆANSKI HOSPITALI

U ranom srednjem vijeku crkve i samostani brinuli su se o bolesnicima, hodočasnicima i putnicima. U tim ustanovama, tvrdila su pravila i konstitucije, služi se samome Kristu. Hospitali, prethodnice bolnice, pojavljuju se kao mjesta utočišta i pomoći za starije, invalide i hodočasnike, sve one koji se mogu podvesti pod pojam marginaliziranog pojedinca ili grupe.⁴ Bili su to hospiciji za siromašne, više negoli mjesta za liječenje, nahodišta, ubožnice.⁵

Još je grčko-rimski svijet poznavao krjepost *hospitalitas*, ponajprije kao gostoljubivo nagnuće pojedinca prema gostu. Kršćanstvo će tu vrlinu uzdignuti na društvenu razinu pa u zajednici sve više sazrijeva svijest o obvezi davanja pomoći čovjeku u potrebi. U hospitalima se služi liturgija. Posebnu važnost imaju viteški bolnički redovi – ivanovci i templari. Obnavljaju se hospitali u crkvama i samostanima, osobito u gradovima i na putovima kojima prolaze hodočasnici. Cisterciti, teutonski red i premonstrati također podižu hospitalske ustanove. Nije bila rijetkost kada bi pripadnik viših staleža i sam ušao da kao brat bolničar služi u ustanovi koju je sam uspostavio. Potrebe stanovnika za bolnicama postajale su sve veće, a crkvene ustanove nisu više bile u stanju zadovoljiti rastuće potrebe. U razvijenom srednjem vijeku svjetovnjaci sve aktivnije započinju sudjelovati u javnom životu Crkve. Stavljao se za uzor Krist koji liječi i pomaže; Kristovi siromasi (*pauperes Christi*) žele ga slijediti kako bi pomogli drugima.⁶

Sve veća financijska sposobnost potiče građanstvo da se počne brinuti o bolesnicima. Počinju se otvarati gradske zakladne bolnice iz ostavština bogatih građana.⁷ U 13. stoljeću dolazi do komunalizacije hospitala, bilo da je bila riječ o svjetovnoj ili o vjerskoj zadužbini. Hospital je davan na brigu bratovštinama, udruzi vjernika laika ujedinjenih radi društvenih i religioznih

⁴ Upućujemo na jedan od citiranih radova o marginaliziranim kategorijama srednjega vijeka: Le Goff, Jacques, *Les marginaux dans l'Occident médiéval*, u: Vincent, Bernard (ur.), *Les marginaux et les exclus dans l'histoire*, Cahiers Jussieu 5, Pariz, 1979., str. 18–29. Od hrvatskih autora vidi: Karbić, Damir, *Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća*, *Historijski zbornik*, sv. 44, 1991., str. 43–76.; Popić, Tomislav (ur.), *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija održanog 10. prosinca u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb, 2004.

⁵ Usp. Škrobonja, Ante, *Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarnerskim gradovima*, *Vjesnik medicinskih sestara i tehničara SR Hrvatske*, 1990., br. 16, str. 67–69.

⁶ Wolter, Hans, – Beck, Hans Georg, *Civitas medievale. La scolastica, gli ordini mendicanti XII-XIV secolo*, u: Jedin, Hubert (ur.), *Storia della Chiesa*, sv. V/1, NED Nuove edizioni, Milano, 1976., str. 260–262.

⁷ Škrobonja, A., *Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarnerskim gradovima*, str. 68.

ciljeva, često na staleškoj osnovi.⁸ Građanstvo preuzima ekonomsku brigu, a Crkva duhovno vodstvo pod kontrolom mjesnog biskupa. Dakako, komunalizacija nipošto nije značila i sekularizaciju bolnica u suvremenom smislu.⁹ U tome vremenu valja osobito razlikovati leprozarije za gubavce, lazarete i karantenske ustanove.¹⁰

HOSPITALI U RIJEKI

U novije vrijeme javljaju se znanstveni radovi koji proučavaju hrvatske hospitale srednjeg vijeka, posebice na obali.¹¹ Predmetom interesa su i hospitali na području današnje Riječke metropolije poput Raba.¹² Prepoznato je kršćansko nadahnuće osnivača i upravitelja hospitala, što historiografi danas često nazivaju „socijalnim kršćanstvom“.¹³ U tom smislu do sada se za prostor Istre i Hrvatskog primorja spominjala presudna uloga redovnika ivanovaca (hospitalaca), pavlina i franjevac.¹⁴

Rijeka je koncem srednjeg i početkom novog vijeka malen i zbijeni gradić, s uskim ulicama između augustinskog samostana sv. Jeronima i župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije.¹⁵ U gradu se čuvaju i domaće životinje,

⁸ O ulozi bratovština crkveni povjesničar Franjo Šanjek piše: „Crkvene vlasti redovito ne sudjeluju u osnivanju i organiziranju bratovština, koje osim religiozne imaju naglašenu i socijalnu komponentu, jer poput današnjih sindikalnih udruženja nastoje odgovoriti životnim potrebama ondašnjeg društva. Uz ljudsku solidarnost, koju ističu siromašniji pojedinci ili ekonomski ugroženiji slojevi društva, i u gradskoj i u seoskoj sredini, bratovštine pružaju svojim članovima određenu duhovnu i materijalnu sigurnost: pomoć u bolesti, utjehu u smrtnom času, organiziranje pokopa, pomoć obitelji preminulog bratima, posebno u odgoju i školovanju pokojnikove djece. Preminuli članovi bratovštine, kao i svi dobročinitelji crkvenih ustanova, imaju udio u duhovnim zaslugama Crkve.“ Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. – 20. st.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 259.

⁹ Crkva se i dalje brine za duhovnu skrb bolesnika. Kaže njemački crkveni povjesničar Siegfried Reicke: „Srednji vijek ne poznaje bolnicu koja bi bila bez vjerske skrbi.“ Taj proces traje tijekom 13. i 14. stoljeća, a gdje god još tada crkvene ustanove predvode upravu bolnica. Wolter, H.; Beck, H. G., *Civitas mediaevalis*, str. 263–264.

¹⁰ Škrobonja, A., *Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarmerskim gradovima*, str. 69.

¹¹ Benyovsky, Irena, Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima, *Croatia Christiana Periodica*, sv. 22., 1998., 152–153.

¹² Kunčić, Meri, Dalmatinski patricijat i socijalno kršćanstvo. O srednjovjekovnim rapskim hospitalima s posebnim osvrtom na hospital Tijela Kristova i njegova utemeljitelja Petra de Zaro, *Croatia Christiana Periodica*, sv. 40., 2016., str. 25–76.

¹³ Vidi: Ladić, Zoran, O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, br. 20, Zagreb, 2002., str. 1–27.

¹⁴ Škrobonja, A., *Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarmerskim gradovima*, str. 70.

¹⁵ Uz navedene autore, o medicini u riječkoj crkvenoj povijesti vidi i: Medved, Marko, *Crtice iz crkvene povijesti Rijeke vezane uz odnos kršćana i zdravstva*, *Acta medico-historica Adriatica*, 11, 2013., br. 1, str. 113–130.

bez kanalizacije, s primitivnim zahodima, sa slabim ili nikakvim odvozom smeća. Sve to stavlja na kušnju komunalnu infrastrukturu, a slično je i brojnim drugim gradovima u Europi. Kobler spominje kuću koju 1440. *ospedale* posjeduje u kontradi sv. Sebastijana i Fabijana, ali taj podatak do sada u historiografiji nije naišao na potvrdu.¹⁶ Isti autor upozorava na Statut Rijeke iz 1530. koji u 6. knjizi spominje kako *hospitalu* Sv. Marije ide polovica kruha onih koji budu pokušavali varati na težini pekarskih proizvoda (*cuius medietas deveniat officialibus inventoribus et alia medietas hospitali Sancte Mariae*).¹⁷ Problematične zdravstvene prilike vjerojatno su potaknule otvaranje ustanove takve vrste u Rijeci 15. stoljeća, ali oskudna vrela ne omogućuju nam više podataka.¹⁸

Znatno poznatiji bio je hospital iz druge polovice 16. stoljeća, smješten preko puta župne i zborne crkve Uznesenja Marijina. Po kapelici Svetoga Duha dobio je ime hospital Duha Svetoga. Ostat će u Starom gradu više od dva iduća stoljeća, a ime Duha Svetoga riječka bolnica zadržala je i nakon nekoliko premještaja, sve do 1945. godine. Pri posjetu Rijeci 1567., nadvojvoda Karlo obećao je materijalnu pomoć gradskom skloništu siromašnih staraca i nemoćnih bolesnika. Nadvojvoda je 1573. odobrio da se na uvezeno ulje i vino ubire određena daća u korist te bolnice. Zahvaljujući tome, i stjecanju većeg posjeda u Škurinjskoj Dragi, bolnica i ubožnica dobile su bolji temelj za svoj rad. Godine 1599. Rijeku je pogodila kuga, bolest koja se toliko razmahala da je odnijela živote više od tristo Riječana. Nakon prestanka bolesti, procesiju zahvalnosti Gospi Trsatskoj zaustavili su naoružani Trsaćani strepeći i bojeći se zaraze. Kobler navodi da prve vijesti o gradskom nametu vezanom za financijsku podršku hospitalu datiraju iz 1572. – 1573. kada je izdan kraljevski dekret vezan za namet trgovanjem vinom i uljem u korist hospitala u Rijeci.¹⁹

NEPOZNATI AUGUSTINSKI 'HOSPITAL' SV. ANDRIJE

U kontekstu podizanja hospitala već smo spomenuli da je do sada, za prostor Istre i Hrvatskog primorja, historiografija uočila presudnu ulogu

¹⁶ Kobler, I., *Memorie per la storia*, sv. III., str. 57.

¹⁷ Isto. Usp. Herkov, Zlatko, *Statut grada Rijeke iz godine 1530*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 527.

¹⁸ Anticipiranje osnutka hospicija u 14. stoljeće nalazimo u: Klen, D., *Povijest Rijeke*, str. 100. Šire o medicinskim okolnostima u gradu Rijeci toga doba vidi: Škrobonja, Ante, *Socijalno-medicinske prilike u Rijeci tijekom 15. i 16. stoljeća* (magistarski rad), Medicinski fakultet, Rijeka, 1984.; Isti, *Medicina zavičaja*, Express digitalni tisak, Rijeka, 2000.

¹⁹ Kobler, I., *Memorie per la storia*, sv. III., str. 57. Usp. Klen, Danilo (gl. ur.), *Povijest Rijeke*, Skupština općine Rijeke i Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1998., str. 131.

redovnika ivanovaca (hospitalaca), pavlina i franjevacu. No mjesto augustinaca, zbog pomanjkanja ozbiljnijih historiografskih radova o toj zajednici, ostalo je nezapaženo.

*Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum*²⁰ temeljni je izvor za povijest riječkog augustinskog samostana. To vrelo s početka 18. stoljeća važno je i za temu koju obrađujemo jer spominje do sada nepoznate vijesti. Augustinski je samostan 8. studenoga 1557. sklopio dogovor s gradskim vlastima na temelju kojeg je oslobođen plaćanja godišnjeg davanja vezanog za veliki i mali mlin (na Rječini i na Mlaku), koji se plaćao uoči i na sam dan Uzašašća Gospodinova. Ta vijest augustinskoga Protokola donosi nam još važnije informacije o tome da se upravo te 1557. godine spominje izgradnja hospitala (*ad fabricam hospitalis centum florenos Rhenenses dederit*).²¹ Riječ je navjerojatnije o hospitalu Duha Svetoga, nasuprot župne crkve Uznesenja Marijina. Doduše, sama formulacija *ad fabricam* ostavlja nas u dvojbi je li izgradnja hospitala te godine već započela ili se tada tek namjeravala pokrenuti.

No augustinska vrela, do sada u velikoj mjeri neobrađena, donose nam još važnije vijesti za povijest medicine u Rijeci. U Beču je sačuvano i starije vrelo riječkog augustinskog samostana, *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti*. Riječ je o diplomatariju zapisanom u 16. stoljeću, koji donosi 89 ovjerenih prijepisa spisa redovnika iz 15. i 16. stoljeća. Tu se nalaze darovnice, povelje, oporuke, ugovori o najmu i prodaji, inventari i sl.²²

²⁰ *Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum* najvrjednije je arhivsko vrelo preostalo od bogate baštine riječkih augustinaca. Bez obzira na već spomenuti članak Antuna Herljevića, to je vrelo u najvećoj mjeri ostalo neistraženo. Koncem pedesetih godina vraćeno je iz Budimpešte i danas se nalazi u Državnom arhivu u Rijeci. Protokol je sastavljen brigom austrijskoga augustinskoga provincijala Josipa Achingera koji je vodio provinciju od 1704. do 1707. Kao što je zapisano na početku riječkoga Protokola, dvojica redovnika Austrijske provincije, Josip Achinger i Cezarije Posch, podrobno su 1704. popisali stanje arhivske građe riječkoga samostana sv. Jeronima. Državni arhiv u Rijeci HR-DARL-250. Samostan reda pustinjaka sv. Augustina u Rijeci, kutija 1 (stara signatura Ab 214).

²¹ *Protocollum conventus*, N. 124, str. 29.

²² Österreichische Universitätsbibliothek (Beč), *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis Sancti Viti*, II 351.241. Zahvaljujem dr. sc. Sanji Holjevac, upraviteljici Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU-a u Rijeci, što mi je ustupila presliku toga vrela iz ostavštine pok. Darka Dekovića. Deković je koristio *Diplomatarium* jer je u njemu zapisano nekoliko glagoljskih prijepisa. Deković, Darko, Hrvatskoglagoljski prijevodi u Diplomatariumu augustinskoga samostana u Rijeci, *Domesti*, 13, 1-4, 2003., str. 29–70.

Diplomatarium donosi vrlo vrijedan podatak o uspostavi *hospitala* u 15. stoljeću u Rijeci. Petar Glavinić u oporuci od 19. rujna 1479. ostavlja, među ostalim, tri vinograda koje posjeduje na Kozali, pored ostataka staroga rimskog zida, od kojih jedan treba poslužiti kao financijska pomoć u izgradnji *hospitala* koji želi podignuti uz crkvu sv. Andrije, u korist siromaha i za dobro svoje duše (*dimisit et ordinavit idem testator tres vinee... in contrata Coxalla iuxta antiquum murum sint & etsi debeant hospitalis sancti Andreae quem edificare debet iuxta ecclesiam s. Andreae in argumento pauperum pro anima sua*).²³

Crkva sv. Andrije bila je jedno od augustinskih dobara. Nalazila se *extra muros*, na području današnje Ulice Erazma Barčića, sve do 1876., kada je srušena zbog izgradnje zgrade Manasteriotti. Po njoj to je područje prozvano Andrejšćicom, a spominje se u nizu dobara augustinskog samostana potvrđenih poveljom Reinprechta Walseea 1429. godine.

Podatak o *hospitalu* pri crkvi sv. Andrije do sada nije bio poznat. No želja izražena u oporuci nije još i dokaz da je do podizanja *hospitala* uistinu došlo. O tome da *hospital* sv. Andrije nije ostao puka oporučiteljeva želja, već je doista izgrađen, svjedoči sljedeća vijest. Iz inventara dobara samostana sv. Jeronima, sačinjenog 23. travnja 1515. i prenesenog u *Protocollum conventus*, izvoru čiji je prvi dio sastavljen 1704., doznajemo da, među ostalim dobrima, uz crkvu sv. Andrije početkom 16. stoljeća augustinci posjeduju i šest vrtova te „kuću *hospitala*“ (*domus hospitalis*) sa zemljištem.²⁴ To znači da prije spomenutu vijest iz rujna 1479. o namjeri izgradnji *hospitala* valja tumačiti ne samo kao intenciju već kao ostvarenu ideju. To je jasna potvrda da se *hospital* uistinu izgradio i otvorio. Ne znamo točnu godinu (vjerojatno neposredno nakon 1479.), ali je sigurno da je *hospital* na Andrejšćici postojao 1515. jer se spominje među dobrima koja augustinski samostan tada posjeduje. Taj nam popis dobara riječkoga augustinskog samostana potvrđuje i to da je spomenuti *hospital* nesumnjivo bio augustinsko vlasništvo, s obzirom na to da se uspostavlja uz crkvu sv. Andrije koja spada u augustinska dobra.

²³ Spominjanje *hospitala* je u *Diplomatariumu* Xr/13r. Ovjereni prijepis cijele Glavinićeve oporuke je na VIIIv/12v-XIv/14v. Ovjereni prijepis u *Diplomatarium* je unio javni bilježnik i kancelar riječki Just Raviza, sin Andrijin, građanin Trsta. Pojasnimo i to da *Diplomatarium* nosi dvostruku i međusobno različitu paginaciju, stariju rimskim brojkama i mlađu arapskim. Usp. *Protocollum*, N. 21, str. 5.

²⁴ *Protocollum*, str. 42. Zapis Protokola upućuje na 1616. i ono što naziva Manjim protokolom (*Vide protocollo minori* 1616. f. 4), očito zagubljenim izvorom. Što se tiče popisa inventara 1515. vidi: Medved, Marko, Dva nepoznata inventara riječkoga augustinskog samostana iz 16. stoljeća, *Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 17., 2018., str. 9–20.

Oporukom Ivane, udovice Dominika del Vescovo i sestre tadašnjega augustinskog priora Ivana Primožića od 24. prosinca 1549., određuju se uvjeti ostavštine u slučaju da nasljednik ostane bez potomstva, tj. prijelaz njezinih dobara u vlasništvo augustinskog samostana, u čijoj će se crkvi, u grobnici njezina supruga, Ivana pokopati. Među ostalim odredbama nalazi se i jedna u kojoj se spominje *hospital*. Naime, njezin brat, prior Ivan Primožić, ima obvezu da preda dva pokrivača u vrijednosti do tri dukata za potrebe siromaha u *hospitalu* (*duas copertas sive sclavinas pauperibus hospitalis usque ad valorem ducatorum trium*).²⁵ S obzirom na to da se ne specificira kojem *hospitalu* treba doznačiti sredstva, ne znamo misli li oporučiteljica na augustinski *hospital* ili na neki drugi. Kao što smo već rekli, ne zna se postoji li 1549. neki drugi gradski *hospital*. S obzirom na to da se obraća augustinskom prioru, ali i uzevši u obzir da je na drugim mjestima svoje opširne oporuke oporučiteljica spominjala razne primatelje izvan augustinske zajednice poput Kaptola i više pojedinaca, smatramo da bi, u slučaju da je mislila na neki drugi, ne-augustinski *hospital*, udovica vjerojatno bila detaljnija i precizirala kojem od njih valja usmjeriti novac iz njezine oporuke.

DO KADA POSTOJI AUGUSTINSKI ‘HOSPITAL’?

U pokušaju određivanja vremena do kojeg augustinski *hospital* djeluje, pomoć pronalazimo u samostanskom Protokolu. Augustinski *Protocollum conventus* na drugome mjestu donosi podatak da je *hospital* postojao i 1621. godine. Naime, ugovor od 4. siječnja 1621. o najmu vrta Bartulu Benuliću do treće generacije, u opisu lokacije navodi kako se vrt nalazi ispred crkve sv. Andrije, da graniči s jedne strane javnim putom, s druge dobrom Katarine Kačić, s treće s „kućom *hospitala*“ (*domus hospitalis*) i s četvrte s javnim putom.²⁶

Početkom 18. stoljeća spomenuta zgrada pored crkve sv. Andrije još se uvijek naziva kućom *hospitala*. Naime, u vijesti od 21. veljače 1705., koju prenosi *Protocollum conventus*, spominje se da je augustinska zajednica dobro na Andrejšćici vratila obitelji Benulić, nakon što joj je ono bilo oduzeto zbog neplaćanja godišnjega najma. U lociranju spomenutog dobra, vrelo zapisuje na talijanskom jeziku kako ono, među ostalim, graniči i s „kućom zvanom *hospital*“ (*casa detta dell’Ospitale*).²⁷ Smatramo da upotreba takve formulacije znači da zgrada 1705. više nije bila u službi *hospitala*.

²⁵ *Protocollum*, N. 100, str. 22. Pravni akt donosi i *Diplomatarium*, LXIIIr-LXVv/66r-68v.

²⁶ *Protocollum*, N. 201, str. 44.

²⁷ *Protocollum*, str. 83.

Dakle, u vrelima nalazimo potvrdu da je augustinski hospital uspostavljen nakon 1479., da je djelovao u 16. i do prve polovice 17. stoljeća. Možda je djelovao i duže, ali to ne možemo potkrijepiti pozivajući se na izvore.

JOŠ NEKE VIJESTI O 'HOSPITALU'

Augustinski samostan posuđuje 13. ožujka 1730. pl. Wilibaldu Vitniću, sakupljaču poreza u Senju, iznos od 300 dukata. Kao jamstvo posudbe spominje se Vitnićeva kuća izvan grada zvana „hospicij Vitnić“ (*domus extra civitatem dicta hospitium Vitnich*).²⁸ Nije posve jasna lokacija dobra.

Već smo naveli da početkom 18. stoljeća augustinski hospital više ne djeluje. Nesumnjivi dokaz da je tome tako nalazimo u drugoj polovici stoljeća, pri čemu je jasno da je sjećanje na hospital još svježije jer redovnici razmišljanju o njegovu ponovnom otvaranju. Naime, Karlo i Helena Tijan kupili su od župnika Klane kuću i sklopili 22. studenoga 1777. s augustinskim samostanom ugovor o plaćanju godišnjeg iznosa od 30 forinti na ime augustinskog zemljišta na Andrejšćici, „sve do trgovine Benulića“, kako bi je proširili.²⁹ U nekoliko točaka ugovora toga najma, koji precizira razne uvjete ugovora, nalazi se i ona koja regulira možebitnu nakanu da redovnici na tome dobru u njihovu vlasništvu i danom u najam, u budućnosti odluče uspostaviti kuću samostana ili „hospicij“ (*Che volendo i padri erger nell'istesso fondo il monastero, o qualche ospizio, senza opposizione alcuna immaninente li venga ceduto previa soddisfazione di tutti quei miglioramenti che sul detto fondo si trovassero fatti...*).³⁰ Istog datuma zapisana je i druga verzija ugovora. Tekst ponovno u odnosu na dobra Benulić precizira uvjete pri eventualnoj izgradnji spominjući „hospicij“ (*volendo i padri ergere nell'istesso fondo il Monastero o qualche ospizio...*).³¹

Među popisom izvora prihoda iz najmova koje prima samostan, sačinjenog 1704., navodi se i vijest da hospital plaća redovnicima za kuću nečitljiva vlasnika na Vranji gomili, koja graniči s javnim putem i kućom Schittar.³² Lokacija Vranje gomile mogla bi se povezati s prije navedenom Koblerovom viješću o tome da hospital posjeduje kuću u kontradi sv. Sebastijana, ali ne znamo je li riječ o tome ili nekome drugom prostoru jer je vijest odveć štura.

²⁸ *Protocollum*, str. 99.

²⁹ *Protocollum*, str. 216.

³⁰ *Protocollum*, str. 217.

³¹ *Protocollum*, str. 218.

³² Nečitko prezime. *Protocollum*, str. 50.

ZAKLJUČNO O AUGUSTINSKOM 'HOSPITALU'

Tko je novcem oporučitelja uspostavio hospital sv. Andrije? Na to pitanje augustinski izvori ne daju izričiti odgovor. U postojeću Koblerovu kronotaksu priora augustinskog samostana sv. Jeronima, koja spominje priore Petra u 1474. i priora Gašpara 1487., treba umetnuti ime priora Antuna iz koruščkog Velikovca (Völkermarkt). Njega *Diplomatarium* spominje kao riječkoga priora 1483. i to s pridjevom zaslužan (*prior benemeritus*).³³ Možda je upravo on uspostavio hospital sv. Andrije jer se spominje u vremenu neposredno nakon navedene oporuke.

Kao što smo vidjeli, vrela *Protocollum conventus* i *Diplomatarium* riječkoga augustinskog samostana svjedoče o postojanju do sada nepoznatoga riječkog hospitala od konca 15. do oko sredine 17. stoljeća. Uz nepotvrđene (Koblerove) vijesti o hospitalu iz 15. stoljeća, augustinska vrela donose nam do sada nepoznati podatak o postojanju još jednoga riječkog hospitala povjerenog brizi augustinaca. Ne znamo je li se potreba njegove izgradnje u zadnjim desetljećima 15. stoljeća javila zato što je dotadašnji hospital prestao djelovati ili je interes za još jednim hospitalom porastao pa su na to spremno odgovorili augustinci izgradnjom novoga. Vrela nam ne donose nikakve vijesti o strukturi augustinskog hospitala, veličini, broju korisnika, načinu rada. Spominjući na više mjesta pojam *hospitala*, augustinska vrela ne navode nikakve podatke o prisutnosti bilo kakva licenciranog kirurga ili gradskog liječnika, stoga narav te augustinske ustanove na Andrejšćici valja radije povezivati uz hospicije, odnosno karitativno-zdravstvene ustanove, nego uz hospitale. Valja, naime, znati kako među zdravstvenim ustanovama razlikujemo hospicije kao karitativno-zdravstvene ustanove u kojima djeluje priučeno osoblje sa skromnim iskustvenim medicinskim znanjem. Da bi hospicij prerastao u hospital i postao bolnicom u današnjem smislu potrebno je da u njemu djeluje licencirani kirurg ili gradski liječnik (*medicus phisicus*).

RAZLIČITE VIJESTI O MEDICINI U AUGUSTINSKOJ ARHIVSKOJ GRAĐI

Provincijski kapitul austrijskih augustinaca, kojima od konca 17. stoljeća pripadaju i riječki redovnici, među ostalim odredbama spominje dozvolu danu samostanu sv. Jeronima 12. travnja 1704. da u krug samostana primi riječkog kirurga Francesca Rinaldija. Određuje se da on smije stanovati s redovnicima te da njegova djeca, nakon smrti oca, s definatorima provincije

³³ *Diplomatarium*, Vr-v/8r-v.

dogovore sve pojedinosti, vjerojatno o plaćanju troškova.³⁴ Ne znamo je li Rinaldi bio bolestan ili su redovnici imali potrebu za trajnom prisutnošću liječnika u samostanu, ali s kapitula u svibnju 1710. doznajemo da definitori Austrijske provincije više ne dopuštaju Riječanima opetovani zahtjev o produžetku ugovora s kirurgom Rinaldijem koji želi i dalje živjeti u samostanu.³⁵ Iz Torcolettijeva djela o riječkim augustincima doznajemo da je 1774. u sv. Jeronimu pokopan doktor medicine Giuseppe Rinaldi, vjerojatno potomak spomenutog Francesca s početka stoljeća.³⁶

U augustinskim vrelima velik je broj oporuka riječkih građana. Ostavljajući riječkim redovnicima svoja dobra zadobivali su pravo na ukop unutar crkve, odnosno služenje misa na godišnjice preminuća. Iako se u oporukama rijetko opisuju uzroci bolesti oporučitelja, u testamentu Bartula Ivančića od 8. srpnja 1511., sastavljenog u Slogin kuli, doznajemo da je oporučitelj pred smrtnom opasnošću i okužen (*oppressus pesto & timens periculum mortis*).³⁷

RANARNIK I BRIJAČ

U srednjem vijeku obrazovani liječnik bavi se pretežno internom medicinom, a posao vezan uz ozljede i krv pušta nižoj razini zdravstvenih radnika. Bili su to ranarnici, vidari, brijači i kirurzi, osposobljeni iskustvom, a ne obrazovanjem. *Barbiri, barbitonsores, rasores et minatores sanguinis* neškolorani su zdravstveni radnici koji se, uz uobičajeni posao šišanja i brijanja, bave i puštanjem krvi, stavljanjem vantuzi, vađenjem zubi, davanjem klistira, prodajom pomasti, propisivanjem lijekova i izvođenjem manjih kirurških zahvata. Kirurzi su bili traženi u vojnim pohodima gdje su stjecali praktično znanje. Za razliku od onih koji su imali vlastite „butige“ u kojima su obavljali zahvate i educirali mlađe kirurge, za što su sklapali ugovore s gradskim vlastima, nazivamo i putujuće kirurge. I u nas je prisutna praksa pučkih vidara i ranarnika, stoga se i u našim gradovima rano pravi razlika između barbira i kirurga.³⁸

³⁴ Gavigan, J. J., *The Austro-Hungarian province of the Augustinian Friars 1646-1820*, sv. II, Rim, 1976., str. 254.

³⁵ Gavigan, J. J., *The Austro-Hungarian province of the Augustinian Friars*, sv. II., str. 254.

³⁶ Torcoletti, L. M., *La chiesa e il convento*, str. 34.

³⁷ *Diplomatarium*, XXXXVIv/54r.

³⁸ Škrobonja, Ante, Barbiri, kirurzi i liječnici u srednjovjekovnoj Rijeci, *Acta Facultatis Medicae Fluminensis*, god. 16., 1991., str. 51. Radove o toj temi zadnjih su godina u nas objavili: Atalić, Bruno; Fatović Ferenčić, Stella, Između brijačnice i bolnice: uloga kirurga-ranarnika u Osijeku u razdoblju od 1687. do 1746. godine, *Liječnički Vjesnik*, br. 10-11, 2007., str. 367–370.; Kovačić, Neda, Kirurzi i brijači – vještaci u postupcima dubrovačkog kaznenog suda u 18. stoljeću, u: *Anali Dubrovnik*, 53/2, 2015., str. 265–292.

U Rijeci najstarije vijesti o barbirima i kirurzima potječu iz sredine 15. stoljeća. U knjizi *Povijest Rijeke* iz 1988. spominje se kako je prvi zdravstveni radnik u Rijeci zabilježen 1440., a riječ je o Mlečaninu Jakovu, vjerojatno ranarniku, „brijaču-kirurgu s karakterističnom pliticom za dvostruku namjenu, za spravljanje brijačkog sapuna i uzimanje krvi bolesniku“. Spominju se, približno u isto vrijeme (1440. i 1443.), i prve apoteke, J. Vidotića i A. Pertusana.³⁹ Samo nekoliko godina poslije, u knjizi riječkog kancelara i notara De Renna, spominje se *barbitonsorius* Pavao.⁴⁰ A. Škrobonja piše kako se prvi barbir u Rijeci spominje 1437. u osobi Zagrepčanina Henrika pok. Matije. Pavao Vidotić djelovao je idućih dvadesetak godina, a usputno se spominju Just Vidotić i barbiri Martin i Matija.⁴¹

Barbitonsorius Toma spominje se među svjedocima oporuke Nikole Golubića iz 1522. koje navodi augustinsko vrelo *Diplomatarium*.⁴²

Prior sv. Jeronima Ivan Primožić 8. srpnja 1523. daje postolaru Jurju Barboti u pedesetogodišnji najam kuću (*merischium seu domum*) na području grada Rijeke, koja graniči s prostorom koji spis naziva kućom, odnosno apotekom (*domus seu apotheca*) i kućom magistra Bartula brijača-kirurga (*barbitonsorius*), kućom Antuna Radarića i javnim putom.⁴³

Protocollum riječkoga augustinskog samostana u vijesti o najmu Mihaelu Rinaldiju kuće Pasquina na Trgu sv. Jeronima uz podrumske prostorije, zapisanoj 1704., za njega ističe da je *barbitonsorius*, dakle brijač-ranarnik.⁴⁴

Među financijskim izdacima samostana 1704. spominju se, među ostalim, sljedeći troškovi: jedan kozlić za Uskrs daje se *barbitonsoriusu*, čije se ime ne navodi; dvanaest dukata godišnje plaća se za samostanskog *barbitonsoriusa* (*barbitonsori conventus annue ducatos 12*); godišnje se plaća isti iznos od 12 dukata i liječniku (*doctori medico pro annuo honorario ducatis 12*).⁴⁵

³⁹ *Povijest Rijeke*, str. 101.

⁴⁰ Zjačić, Mirko, „njiga riječkog kancelara i notara Antuna de Renno de Mutina (1436-1461) III., *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, V., 1959., str. 262.

⁴¹ Škrobonja, A., Barbiri, kirurzi i liječnici u srednjovjekovnoj Rijeci, str. 51–53.

⁴² *Diplomatarium*, CXIXv/122v. Kao što smo već rekli, *Diplomatarium* ima višestruku (u ovom slučaju trostruku) paginaciju, ovisnu o višekratnom numeriranju.

⁴³ HR-DARI-250, kutija 2, pergamene, br. 13. Usp. *Protocollum*, N. 45, str. 11. Usp. *Diplomatarium*, CVIIIr/112r. Izvornu ispravu ovjerenu od Justa Ravize u *Diplomatarium* je prepisao i ovjerio riječki notar i kancelar Vilim iz Flandrije.

⁴⁴ *Protocollum conventus*, str. 48.

⁴⁵ *Protocollum conventus*, str. 62.

APOTHECA BARBERIAE

Ante Škrobonja piše kako u Rijeci nije bilo pravih apotekara do sredine 16. stoljeća jer je preduvjet za njihovo djelovanje rad fizikusa, a pouzdanih podataka o pravoj ljekarni u gradu imamo tek početkom 18. stoljeća.⁴⁶ Rijeka je prvu apoteku dobila 1709. godine. Kako prenosi isti autor, u blizini gradskih vrata 20. lipnja te godine apoteku je otvorio Pietro Bertossi.⁴⁷

Barbiri i kirurzi sami su proizvodili svoje pripravke i prodavali ih u svojim butigama, a travari i aromatariji prodavali su ljekovito bilje u drogerijama koje valja smatrati pretečama gradskih ljekarni. Tragove o jednom riječkom aromariju nalazimo u vrelu *Protocollum*, u kojem se spominje ugovor od 29. travnja 1522. Tada samostan pismeno potvrđuje trajni najam (*livellum*), pret hodno dan usmeno, kuće u kontradi sv. Barbare, pored kuće u vlasništvu župne crkve, nekoć od Ivana aromatarija (*aromatarius*), a sada od Antuna i Luke, njegovih nasljednika, za 40 godišnjih malih solida na dan sv. Grgura.⁴⁸ Isti Luka vraća dobro samostanu 2. travnja 1535. godine.⁴⁹

Moramo ponoviti već navedeni ugovor između priora Primožića i postolara Jurja Barbote od 8. srpnja 1523. o najmu kuće postolaru jer, osim profesije (*barbitonsorius*) vlasnika dobra s kojim graniči, spominje i to da je riječ o kući, odnosno apoteci (*domus seu apotheca*).⁵⁰

Samostan sv. Jeronima 7. travnja 1551. daje u stogodišnji najam brijaču Andriji Veslariću, od oca Franje, riječkom građaninu, kuću, apoteku-brijačnicu (*apotheca barberiae*) na glavnom gradskom trgu, koja u smjeru gradske lože graniči s kućom trgovca Petra Trevisana, prema jugu s kućom pl. Deca, tj. kućom Barbo, s kućom samostana priljubljenoj apoteci, iznajmljenoj Jurju Barboti, te javnim putom, za 12 malih libri godišnje na Jurjevo. Dobro je opisano kao *domum altum muratam*. Najmoprimac i njegovi nasljednici radnju

⁴⁶ Škrobonja, A., Barbiri, kirurzi i liječnici u srednjovjekovnoj Rijeci, str. 56.

⁴⁷ Isto. No De Reno još 1437. spominje *apothecu* i *apothecariusu*. Naime, te godine spominje se plemeniti Antonio Pertusano iz Mletaka, a iduće godine barbiri Just Vidotić. Škrobonja komentira: „Imajući u vidu već spomenute propise, teško je povjerovati De Renu da se zaista radilo o pravim apotekama i apotekarima, tim prije što u to doba u Rijeci zasigurno nije bilo pravih liječnika koji bi nadgledali rad ljekarne. Najvjerojatnije se je radilo o jednom iz Mletaka prispjelom drogeristu i domaćem barbiri koji su svoje djelatnosti obogatili novijim sadržajima, pa bismo zato njihove 'botege' mogli prihvatiti kao svojevrsnu sintezu kirurške 'butike' i drogerije, a tek uvjetno kao preteče apotekarske djelatnosti u Rijeci.“ Škrobonja, A., Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarnerskim gradovima, str. 75.

⁴⁸ *Diplomatarium*, CXVIIv-CXVIIIr/120v-121r. Ivan Barberić je upisao u *Diplomatarium* i ovjerio ispravu. Usp. *Protocollum*, N. 36, str. 9.

⁴⁹ *Protocollum*, 65, str. 15.

⁵⁰ HR-DARI-250, kutija 2, pergamene, br. 13. Usp. *Protocollum*, N. 45, str. 11. Usp. *Diplomatarium*, CVIIIr/112r.

trebaju držati na dobru glasu, unaprijediti je i ne unazaditi (*tenere eorum apothecam ipsam in bono concio &... ac miliorare & non deteriorare*). Najmoprimac i nasljednici slobodni su na kući izvoditi radove po svom nahodaženju, ali po isteku stogodišnjega najma samostanu trebaju vratiti dobro sa svim obavljanim poboljšanjima. Nije jasno znači li formulacija o slobodi u izgradnji kuće-apoteke da se radnja tek treba uspostaviti nakon obavljenih radova ili u tom trenutku ona već postoji. Navođenje funkcije apoteke-brijačnice u prvom spominjanju dobra koje se daje u najam (*dederunt & tradiderunt ...unam ipsius conventus domum seu apothecam barbariae in presens per ipsi inquilinum*) značilo bi da ona već postoji. U svakom slučaju, u trenutku sklapanja najma, Andrija Veslarić već se spominje kao voditelj apoteke (*apotheca detenta per ipsi Andreaem*) pa je možda s ovim ugovorom dobio bolje lokacijske uvjete za rad i vjerojatno proširio prostor rada. Naime, *Diplomatarium* donosi dvije verzije ugovora, dužu i kraću. S obzirom na to da je duža verzija ugovora preciznija glede obveze Veslarićevih nasljednika, vjerojatno je to bio i razlog potrebe proširenja prvotne verzije. *Protocollum conventus* koji, kao i uvijek donosi samo sažetu vijest o ugovoru, na kraju objašnjava da se u 18. stoljeću u tom prostoru nalazi *officina*, dakle radionica za koju najam plaća Marko Kerne. Pisac je na margini te vijesti stavio naslov *officina barberiae*.⁵¹

Tijekom 18. stoljeća diljem Austrijske augustinske provincije širila se praksa uspostave i djelovanja samostanskih ljekarni. U bečkom samostanu nalazila se ljekarna na čelu s redovnikom koji je obnašao službu *pharmacopola*, koju je popunjavao kapitul.⁵² Iako tu službu nalazimo i u samostanima manjima od onog u Beču, to nije bio slučaj s riječkim sv. Jeronimom. Iz popisa godišnjih troškova, koje navodi *Protocollum* za početak 18. stoljeća, uočavamo da je riječki samostan plaćao i liječnika i apotekara. To znači da riječki redovnici nisu, poput nekih drugih austrijskih samostana, imali ljekarnika iz vlastitih redova.⁵³ Prisutnost liječničke obitelji Rinaldi u riječkom sv. Jeronimu tijekom 18. stoljeća potvrda je činjenice da riječki augustinci nisu imali vlastita liječnika, već su plaćali usluge vanjskoga, bez obzira na pokušaje da on živi u krugu samostana. Liječnik Anton Rastelli (*excellentissimus dominus Antonius Rastelli medicus*) dužan je 1704. augustinskom samostanu III dukata i 708 libara po kamati od 5 posto.⁵⁴

⁵¹ *Diplomatarium* donosi dvije verzije ugovora, obje ovjerene od notara Antuna Turricellusa. Prva i duža verzija je na LXXIVr-LXXVIIr/77r-79r, a duga i kraća je na LXXVIr-LXXVIIIr/79r-81r. Usp. *Protocollum*, N. 105, str. 23.

⁵² Gavigan, J. J., *The Austro-Hungarian province*, sv. II., str. 248.

⁵³ Na početku popisa troškova spominje se liječnik, a pri kraju i ljekarnik. *Protocollum*, str. 62.

⁵⁴ Zapis o tom dugovanju smješten je unutar naslova *Capitalia conventus*. *Protocollum*, str. 60.

Što se tiče lokacije jedne riječke *pharmopheae* u 18 st., augustinsko vrelo *Protocollum conventus* pruža vrijednu vijest o tome da je ona na središnjemu gradskom trgu (današnjem Koblerovu trgu). Među popisom najmova iz 1704., *Protocollum conventus* navodi i podatak da udovica Monaldi plaća iznos za kuću iznad ljekarne (*super pharmopheae in foro*), omeđenu s dvije strane javnim putom, s treće kućom Cinguli i četvrte s kućom Rossi.⁵⁵

Spomenimo na kraju i to da je riječki augustinski samostan 1555. od austrijskih vlasti dobio opatiju sv. Jakova u današnjoj Opatiji na ime dobra koji su slovenski augustinci ostavili u Ljubljani odakle su, bježeći od reformacije, dospjeli u Rijeku. To spominjemo jer je ljubljanski augustinski samostan, zauzet od civilnih vlasti, pretvoren u hospital.⁵⁶

ZAKLJUČAK

Iz odnosa riječkih augustinaca pustinjaka i zdravlja najvažniji je podatak o do sada nepoznatom hospitalu na riječkoj Andrejšćici. Vrela *Protocollum conventus* i *Diplomatarium* riječkoga augustinskog samostana svjedoče o postojanju hospita sv. Andrije od konca 15., tijekom 16. i do prve polovice 17. stoljeća.

Luigi Maria Torcoletti, riječki svećenik i autor rada o povijesti augustinskog samostana, više od 150 godina nakon ukinuća samostana piše kako se riječki vjernici – u brizi za vlastito zdravlje i zapostavljajući titulara crkve sv. Jeronima – u velikom broju okupljaju u crkvi sv. Jeronima časteći ponajviše sv. Kuzmu i Damjana, sv. Luciju i sv. Blaža.⁵⁷ S obzirom na to da su ti sveci u tradiciji povezani sa zdravljem i medicinom, mogli bismo zaključiti kako su i vijesti opisane u ovom radu o vezama riječkih augustinaca s poviješću medicine u Rijeci tijekom četiri i pol stoljeća njihove prisutnosti – do sada nepoznate – imale svoj udio u nastajanju i razvoju pobožnosti stanovnika prema navedenim svecima i u njezinu vezivanju s augustinskom (danas dominikanskom) crkvom sv. Jeronima.

⁵⁵ *Protocollum*, str. 50.

⁵⁶ U vrelima nismo pronašli potvrdu vijestima o tome da bi riječki prior Ivan Primožić bio povezan s pretvaranjem ljubljanskog samostana u hospital. Usp. Škrobonja, A., Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarnerskim gradovima, str. 73. i 75.

⁵⁷ Torcoletti, L. M., *La chiesa e il convento degli Agostiniani*, str. 48.

LITERATURA

1. Atalić, Bruno; Fatović Ferencić, Stella, Između brijačnice i bolnice: uloga kirurga-ranarnika u Osijeku u razdoblju od 1687. do 1746. godine, *Liječnički Vjesnik*, br. 10-11, 2007., str. 367-370.
2. Batelja, Juraj, *Baština svetoga Augustina u Istri*, Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, Zagreb, 2007.
3. Batelja, Juraj, Augustinski samostan u Opatiji, u: Crnković, Goran (ur.), *Opatijske crkvene obljetnice*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji 17. i 18. studenoga 2006., Grad Opatija, Rezidencija DI u Opatij, Župa sv. Jakova, Opatija, 2008., str. 31–43.
4. Deković, Darko, Hrvatskoglagoļični prijevodi u Diplomatariumu augustinskoga samostana u Rijeci, *Dometi*, 13, 1-4, 2003., str. 29–70.
5. Depoli, Guido, Aggiunta all'inventario dell'archivio degli Agostiniani, *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria*, sv. II, 1912., str. 131–133.
6. Dobronić, Lelja, *Croatica Christiana Periodica*, sv. 11, 1987., str. 1–25.
7. Gavigan, G. John, *The Austro-Hungarian province of the Augustinian Friars 1646-1820*, sv. I–III., *Analecta Augustiniana*, Rim, 1975.–1977.
8. Grossi, Vittorino; Marín, Luis; Ciolini, Gino, *Gli agostiniani. Radici, storia, prospettive*, Augustinus, Palermo, 1993., str. 187.
9. Herljević, Antun, Arhiv augustinskog samostana u Rijeci, *Jadranski zbornik*, sv. VII., 1969., str. 435–459; Gigante, Silvino, Gli Agostiniani del convento di S. Girolamo, *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria*, sv. I., 1910., str. 16–96.
10. Klen, Danilo (gl. ur.), *Povijest Rijeke*, Skupština općine, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1998.
11. Kobler, Giovanni, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, sv. I., Sab. Tipolit. Fiumano di E. Mohovich, Rijeka, 1896. [pretisak Edizioni Lint, Trst 1978.].
12. Kosanović, Ozren, Inventar pokretnih dobara augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci iz 1523. godine, *Problemi sjevernog Jadrana* 17, 2018., str. 23–33.
13. Kovačić, Neda, Kirurzi i brijači – vještaci u postupcima dubrovačkog kaznenog suda u 18. stoljeću, u: *Anali Dubrovnik*, 53/2, 2015., str. 265–292.
14. Matejčić, Radmila, *Kako čitati grad. Rijeka jučer, danas*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1988.
15. Medved, Marko, Crtice iz crkvene povijesti Rijeke vezane uz odnos kršćana i zdravstva, *Acta medico-historica Adriatica*, 11, 2013., br. 1, str. 113–130.
16. Medved, Marko, Dva nepoznata inventara riječkoga augustinskog samostana iz 16. stoljeća, *Problemi sjevernog Jadrana* 17, 2018., str. 9–20.

17. *Šedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci. Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka, 22. – 24. listopada 2015. Knjiga sažetaka*, Katedra za umjetnost ranog novog vijeka Odsjek za povijest umjetnosti Filozofski fakultet u Rijeci, Grad Rijeka, Rijeka, 2015.
18. Škrobonja, Ante, *Socijalno medicinske prilike u Rijeci tijekom 15. i 16. stoljeća* (magistarski rad), Medicinski fakultet, Rijeka, 1984.
19. Škrobonja, Ante, Zdravstvene ustanove u srednjovjekovnim kvarnerskim gradovima, *Vjesnik medicinskih sestara i tehničara SR Hrvatske*, 1990., br. 16, str. 67–69.
20. Škrobonja, Ante, Barbiri, kirurzi i liječnici u srednjovjekovnoj Rijeci, *Acta Facultatis Medicae Fluminensis*, god. 16, 1991.
21. Škrobonja, Ante, *Medicina zavičaja*, Express digitalni tisak, Rijeka, 2000.
22. Torcoletti, Luigi Maria, *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume*, Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, Rijeka, 1944.
23. Wolter, Hans; Beck, Hans Georg, Civitas medievale. La scolastica, gli ordini mendicanti XII-XIV secolo, u: Jedin, Hubert (ur.), *Storia della Chiesa*, sv. V/1, NED Nuove edizioni, Milano, 1976., str. 260–262.
24. Zjačić, Mirko, Knjiga riječkog kancelara i notara Antuna de Renno de Mutina (1436-1461) I–III., *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, III–V., 1955–1959., str. 5–340, 89–224, 255–459.

IZVORI

1. HR-DARI-250, kutija 1, *Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum*.
2. Österreichische Universitätsbibliothek (Beč), II 351.241, *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti*.

SUMMARY

The Order of St. Augustine (Ordo Eremitarum Sancti Augustini) was the first religious community in Rijeka. The monastery of St. Jerome, founded by the noble families of Devin and Walsee, existed from the 14th century till 1788, when it was dissolved by Joseph II. Unfortunately, the past of the Augustine Monastery of St. Jerome is mostly unknown. On the basis of largely unexplored sources in Croatia and overseas, the author reveals several facts about the relation between Rijeka's Augustinian community and medicine. The paper includes an important piece of information concerning the existence of a hospital on the location of Andrejšćica in Rijeka, founded in the 15th century, which has so far been unknown. Augustinian's sources (16th and 18th century) show the presence of several shaver-surgeon (barbitonsorius) and other various relevant topics for the history of medicine in Rijeka – pharmacopola, aromatarius etc.

Keywords: *History of medicine 15th-18th century, Convent medicine, Order of Hermits of St. Augustine, Church and Convent of St. Jerome in Rijeka, Rijeka, Croatia*